

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Tämä on alkuperäisen artikkelin rinnakkaistallenne (final draft).

Viite:

Imppola, J. J. (2022). Suomen Yhdyspankin setelit ja niiden kilpailijan "Kiuruweden Pankin" väärennökset. *Numismaatikko*, 58(3), 102–110.

Jorma J. Imppola SeAMK

Suomen Yhdyspankin setelit ja niiden kilpailijan ”Kiuruweden Pankin” vääreännökset

Kirjoitin jo vuonna 2012 Suomen rahahistorian yhdestä merkittävimmistä setelirahojen vääreännystapauksista, joka tapahtui 1870-luvun lopussa ja 1880-luvun alussa. Tuolloin liikenteeseen tuli runsain määrin käsin piirrettyjä vääreännöksiä Suomen Yhdyspankin 15 ja 100 markan seteleistä mallia 1866. Asiasta uutisoitiin laajasti, ja tässä artikkelissa käymme läpi tarkemmin tapahtumien kulkua historiatietojen ja muutamien aikalaisten sanomalehtijuttujen pohjalta.

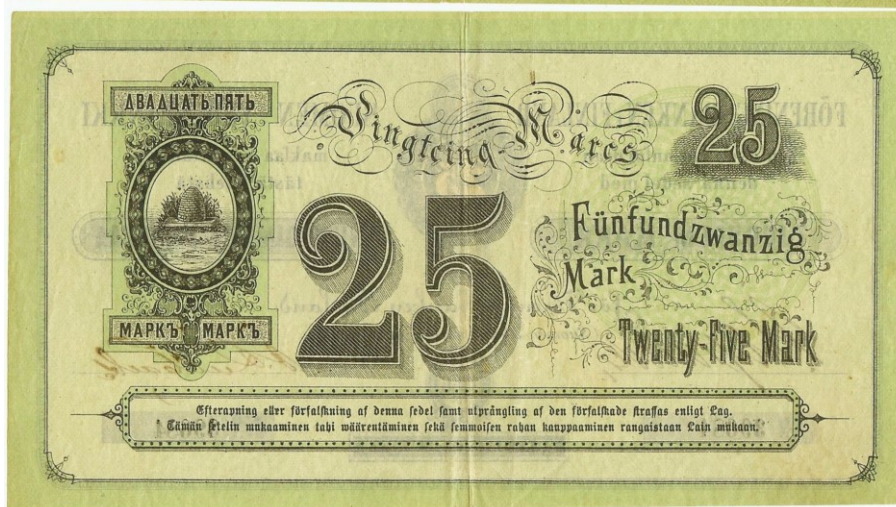
Toukokuun 21. päivä vuonna 1862 perustetun Suomen Yhdyspankin johtokunta kääntyi marraskuussa 1863 keisarin puoleen anoen, että se saisi painattaa ja laskea liikkeelle omia 25, 50 ja 100 markan seteleitä. Aloite ei menestynyt, koska viranomaisen muun muassa pelkäsivät näiden aiottujen seteleiden kilpailevan Suomen Pankin seteleiden kanssa. Toiminta yksityisten liikepankkien setelinanto-oikeuden puolesta kuitenkin jatkui ja lopulta tammikuussa 1866 annettiin Suomessa asetus, joka mahdollisti liikepankkien laskea liikkeelle omia seteleitään.

Yhdyspankin pankkivaliokunta päättikin saman vuoden maaliskuun 3. päivä kokouksessaan anoa keisarilta lupaa seteleiden liikkeellelaskulle Keskustelua käytiin myös siitä, kuinka paljon seteleitä haluttaisiin laskea liikkeelle. Yksi ajatus oli laskea seteleitä liikkeelle koko osakepääomaa vastaava määrä eli 3 miljoonalla markalla. Toinen kanta oli varovaisempi, ja piti 1,5 miljoonan markan määrää riittävänä. Varovaisempi kanta voitti, ja pankkivaltuuskunta päätti toukokuun 1866 kokouksessaan anoa lupaa laskea liikkeelle 5, 10, 25 ja 100 markan seteleitä. Ensimmäiset seteliluonnokset esiteltiin pankkivaliokunnan kokouksessa heinäkuussa, mutta se ei tuolloin hyväksynyt ilmeisesti F. F. C. Tilgmannin laatimia luonnoksia, vaan pyysi omien ohjeittensa mukaisia uusia ehdotuksia.

Kun Senaatti antoi Suomen Yhdyspankille elokuun 1. päivä vuonna 1866 (tämä päivämäärä esiintyy kaikkien mallin 1866 seteleiden etusivulla) oikeuden laskea liikkeelle seteleitä, velvoitettiin Suomen Yhdyspankki toimittamaan viranomaisille ”luonnos ja määrittely seteleiden ulkonäöstä ja

muodosta, sekä samoin aikanaan ilmoitettava missä kirjapainossa, mieluummin täällä kaupungissa, setelit valmistettaisiin”. Nämä luonnokset olivat esillä Senaatin kokouksessa lokakuussa 1866. Senaatissa kuitenkin pelättiin, että pieniarvoisimmat setelit voisivat syrjäyttää Suomen Pankin 1, 3 ja 12 markan setelit. Näin ollen 5 ja 10 markan seteleiden tilalle asetettiin 15 markan seteli. 25 ja 100 markan nimellisarvot hyväksyttiin ongelmitta. Luonnoksista vain 25 markan seteli hyväksyttiin sellaisenaan, 15 ja 100 markan seteleistä Senaatti pyysi uudet luonnokset, koska alkuperäisissä luonnoksissa esiintyneitä Suomen Suuriruhtinaamaan vaakunaa ja sen päälle asetettua suuriruhtinaallista kruunua sopinut sijoittaa yksityisen liikepankin seteleihin.

Uusien luonnosten valmistuttua myönsi Senaatti marraskuun 21. päivä vuonna 1866 Suomen Yhdyspankille oikeuden valmistaa ja laskea liikkeelle omia seteleitään. Tämä päätös luettiin pankkivaliokunnan kokouksessa 5. tammikuuta 1867, ja tuolloin seteleiden painatus oli jo ehditty laittaa käyntiin, ja ensimmäiset erät setelilomakkeita saatiinkin kyseisen kuun aikana.

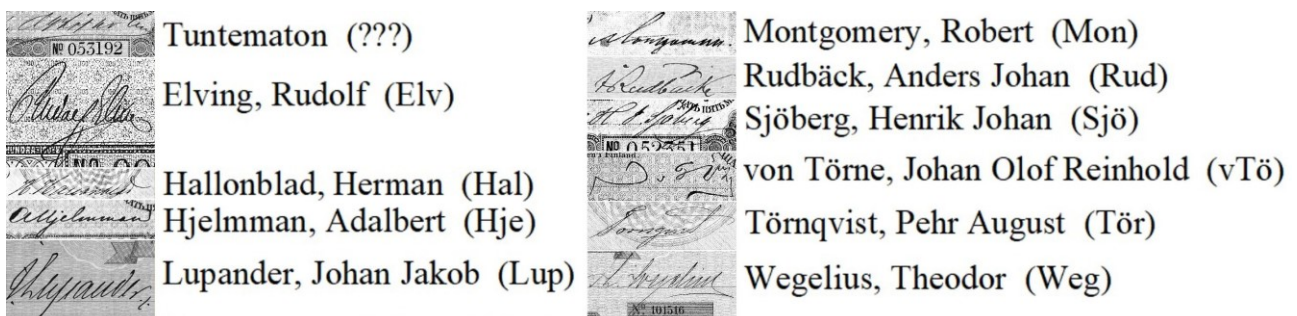

Kuva 1. Suomen Yhdyspankin 25 markan seteli mallia 1866. Vain tämän setelin alkuperäinen luonnos kelpasi sellaisenaan Suomen senaatille. Allekirjoittajina Johan Jakob Lupander ja Anders Johan Rudbäck. Kuva Michael Wideniuksen kokoelmista. Mielenkiintoisena yksityiskohtana taustapuolen arvomerkinä peräti neljällä eri kielellä (englanti, ranska, saksa ja venäjä), arvopuolen (suomi, ruotsi ja venäjä) lisäksi! Tämä oli sekä turvallisuustekijä että ilmeisesti imagon kohottamiseksi tarkoitettu osoitus Suomen Yhdyspankin kansainvälisyydestä. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

Ensimmäisen painoksen setelit olivat ilmeisesti litografi F. F. C. Tilgmannin piirtämiä. Seteleiden arvot ilmoitettiin kaikkiaan kuudella kielellä, mikä oli erikoista verrattuna Suomen Pankin kolmikielisiin seteleihin. Nämä Tilgmannin Helsingissä sijaitsevassa painossa painetut setelit laskettiin liikkeelle huhtikuussa 1867. Tämän ensimmäisen painoksen (1867 - 1881) seteleiden painosmäärät olivat kaikkiaan seuraavat:

- 15 markkaa 110 200 kappaletta, joista 671 kappaletta on jäänyt lunastamatta.
- 25 markkaa 78 600 kappaletta, joista 276 kappaletta on jäänyt lunastamatta.
- 100 markkaa 9 000 kappaletta, joista 18 kappaletta on jäänyt lunastamatta.

Niin ensimmäisen kuin toisenkin painoksen setelit allekirjoitti aluksi omakätisesti kaksi pankkivaliokunnan (johtokunnan) jäsentä, myöhemmin myös muita henkilöitä Suomen Yhdyspankissa (kuten kamreeri Adalbert Hjelmman ja Henrik Johan Sjöberg sekä ”tuntematon”) osallistui allekirjoittamiseen.

Kuva 2. Vuoden 1866 että vuoden 1882 painoksissa tunnetut allekirjoitukset. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Imppola SeAMK

Ensimmäisessä mallin 1866 tyypissä tunnetaan 8 erilaista allekirjoitusparia: Hal/Mon, Lup/Rud, Lup/Weg, Rud/Lup, Rud/Weg, Tör/Hal, Tör/Mon ja Tör/Weg.

Suomen Yhdyspankki juhlisti seteleidensä liikkeellelaskua lahjoittamalla mallin 1866 15 markan, 25 markan ja 100 markan setelit sarjanumerolla 1 Helsingin Yliopistolle. Vastaava 140 markan erä merkittiin tilitaseisiin 140 markan poistona. Lahjoitetut setelit ovat sittemmin päätyneet Kansallismuseon haltuun.

Mahtoikohan Senaatti olla syystä tai toisesta kaukaa viisas kritisoidessaan 15 ja 100 markan seteleiden ilmiasua, koskapa juuri nämä nimellisarvot olivat erityisesti Kiuruwedellä toimineiden väärentäjien suosiossa? 1870-luvun lopulla oli Suomen Yhdyspankin 15 ja 100 markan käsin piirrettyjen väärennösten tulo rahaliikenteeseen saanut jo miltei teolliset mittasuhteet. Suomen Yhdyspankin omien pöytäkirjojen mukaan aivan ensimmäinen Suomen Yhdyspankin seteleiden väärentämisestä syytetty henkilö oli erään nimismiehen tytär, joka oli vuonna 1868 väärentänyt ja kaupannut 25 markan seteleitä. Hänet tavattiin itse teossa; myymäläapulainen havaitsi hänen maksaneen ostoksensa väärällä setelillä. Pojalle annettiin 50 markan rohkaisupalkkio. Myös asiaa hoitanut kaupunginviskaali sai palkkion vaivannäöstä seteliväärennöksen paljastamisessa ja väärentäjättären syytteeseen saamisessa.

15.10.1878 Päijänne no 82

Kiuruweden pankin tirehtööri apulaisineen oli tullut Oulun markkinoille lewittämään omatekoisia 100 ja 15 markan yhdyspankin seteleitä. Setelit owat siksi hywästi tehtyjä, että äkistään ei tottumaton huomaa niiden olewan wääriä. Wallankin owat 15 mark. setelit onnistuneita, ehkä muutamats owat liian ruskeita wäriltään. Kaikkiaan on 5 kappaletta 100 markan ja 6 kappal. 15 markan rahaa Kiuruweden pankista tullut poliisin käsiin. Kanteenalaisina rahain lewittelemisestä owat: Sylwester Komulainen, Paawali Itäläinen, Heikki Kumpulainen, Antti Mykkänen, talok. Säisä ja Antti Niska, joka wiimemainittu ei kumminkaan wielä ole saatu talteen. Sylwester Komulainen, joka näkyy olleen rahain tekijänä, myönsi raastuwan oikeudessa wiime kuun 30 p:nä, että hän pari vuotta takaperin on saanut sakkoa wäärien rahain lewittelemisestä. Pankkiliike näkyy olleen siten perustettu, että rahain kaupitsija maksoi tekijälle 60 m. 100 markan ja 10 m. 15 markan setelistä. Tämä näkyy eräässä Sylvester Komulaisen kirjoittamasta tilistä, joka sattumalta on saatu käsiin. Epäilemättä kanteenalaiset tulewat saamaan ansaitun palkkansa liikkeestään, ja on jo siksi päteviä syytä heitä vastaan, ettei asiaan enää käy epäileminen. Asianomaisten papinkirjain hankkimista warten on asia lykätty lokak. 12:sta päivään, jolloin raastuwan oikeus uudelleen tutkii syytettyjä.

Omituisena seikkana mainittakoon, että muuan mies oli rannassa ilmoittanut poliisille että Kiuruweden "puulaagi" on tullut wäärien rahojen kanssa kaupunkiin ja tästä meidän walpas

poliisimme tiesi olla waruillaan, ennen kuin wääriä rahoja oli ilmaantunut liikkeeseen. Jokaisella kanteenalaisista oli kiinisaadessa joku wäärä raha taskuissaan, vaikka kielsiwät heillä olewan ollenkaan rahoja. Epäilemättä on koko joukko tämän uuden pankin rahoja jo ehtinyt lewitä maaseuduille. Olkoon jokainen waruillaan ottaessaan yhdyspankin 100 ja 15 m. seteleitä tarkastamatta!

Seteleitä tosiaankin rupesi löytymään erityisesti markkinoilta ympäri Suomea, ja kansan tuli todellakin olla tarkkana Yhdyspankin seteleiden kanssa.

Kuva 3. Aito Suomen Yhdyspankin 15 markan seteli mallia 1866. Allekirjoittajina Johan Jakob Lupander ja Theodor Wegelius. Kuva Michael Wideniuksen kokoelmista. Mielenkiintoisena yksityiskohtana setelin arvomerkinä peräti kuudella eri kielellä! Tämä oli sekä turvallisuustekijä

että ilmeisesti imagon kohottamiseksi tarkoitettu osoitus Suomen Yhdyspankin kansainvälisyydestä. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Impola SeAMK.

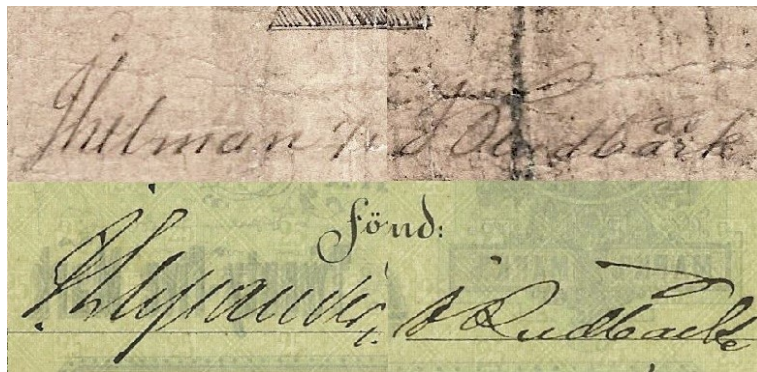
Kuva 4. Väärennetyn Suomen Yhdyspankin 15 markan setelin etupuoli. Huomaa käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Kuvan seteli ei liity uutiseen. Kuvan muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Kuva 5. Toisen väärennetyn Suomen Yhdyspankin 15 markan setelin etupuoli. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Ilmeisesti eri tekijän kynästä kuin Kuvan 2.

väärennös. Kuva: Timo Rätti / Oulun Numismaattisen Kerhon huutokauppa 25.9.2021, kohde 346. Kuvan muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

Nykysilmin ei väärennösten laadussa ole kehumista, mutta ajatelkaapa tilannetta hämärässä ja savuisessa puodissa tai pirtissä ilman sähkövaloa ja/tai hyviä silmälaseja. Kuka tällaisissa olosuhteissa huomaisi vilungin? Setelin kurja kunto on myös osa väärennysprosessia, koska vanhentaminen on ollut aina keskeinen osa rahojen väärentämistä. Kierrossa olevat setelit olivat tuohon aikaan nuhjuisia ja työn huono jälki voitiinkin kätevästi naamioida lialla ja kulumilla.

Kuva 6. Väärennettyjen (ylinnä) ja aitojen (alinnä) allekirjoitusten vertailua. Väärentäjät ovat yrittäneet kopioida myös allekirjoitukset – vaihtelevalla menestyksellä. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

Kuva 6. Hölmö virhe väärenteen sarjanumeroissa. Ylempänä väärennöksen sarjanumero, alempana aito. Miksiköhän väärentäjä piirsi sarjanumeroksi tasaluvun 10.000? Se lisäksi, että ei todellakaan kannata laittaa väärennettyyn seteliin mitään niin silmiin pistävää kuin tasalukuinen sarjanumero on sarjanumerossa lisäksi vielä hölmö virhe: aitojen seteleiden sarjanumeroissa EI OLLUT tuhansia erottavaa pistettä, niin kuin kuvan väärenteessä. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

Kuva 8. Väärennetyn Suomen Yhdyspankin 15 markan setelin taustapuoli. Huomaa taustapuolenkin selvä kotikutoisuus. Kuvan muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Kuva 9. Väärennetyn Suomen Yhdyspankin 15 markan setelin taustapuolen pienen väärentämisen rangaistavuudesta kertovan varoitustekstin vertailua. Väärennökseen teksti ylinnä, aidon alinna. Väärennökseen käsityön leima on ilmeinen. Hauska yksityiskohta on vasemman puolisen tekstilaatikon ylärivin viimeinen sana ”sedel”, joka on väärennökseessä tullut muotoon ”setel”. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Kuva 10. Toisen väärennetyn Suomen Yhdyspankin 15 markan setelin taustapuoli. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Ilmeisesti eri tekijän kynästä kuin Kuvan 3. väärennös. Kuva: Timo Rätti / Oulun Numismaattisen Kerhon huutokauppa 25.9.2021, kohde 346. Kuvan muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Seuraavana vuonna 1879 meno se jatkui hurjana Kiuruweden Pankin seteleillä.

15.03.1879 Keski-Suomi no 21

- **Wääriä rahoja.** Wiime markkinoilla Kuopiossa saatiin käsiin 2 wäärää 100 m. kappaletta sekä niiden kauppiat, kaksi miestä, toinen Pohjanmaalta toinen Pielawedeltä. Muutamalta Iisalmen mieheltä otettiin 10 wäärää markan kappaletta.

- **Taas 1:ksi "Kiuruweden pankin" 100 m:kan seteli.** Wielä 7 p. illalla joutui muuan ennenkin wääriä rahoja kaupoitellut kiuruweteläinen rahoineen kiinni.

26.04.1879 Ahti no 17

- **Wäärä 100 markan seteli** oli D. W. S:lle tulleen kirjeen mukaan, Kalajoen wiimeisinä toripäiwinä joutunut nimismiehen kynsiin. Se kuulostaa olleen Kiuruweden rahapajan tekeleitä. Toinenkin samanlainen raha oli tarjona hewoslantsilla, mutta sen kaupittelija oli asiasta huomautettuna, tawallista kiireemmin pötkinyt kápälämäkeen ja siten päässyt rahoineen päiwineen menemään uusille markkinoille. Muutamia tinamarkkoja oli myös saatu.

Suomen Yhdyspankin 100 markan seteli oli siis väärän rahan levittäjien suosiossa. Erikoista tässä on se, etteivät ihmiset olleet tämän tarkempia vastaanottaessaan niitä, vaikka 100 markkaa oli tuolloin iso raha, joka vastasi kansakoulun maisterin kuukausipalkkaa!

Kuva 11. Aito Suomen Yhdyspankin 100 markan seteli mallia 1866. Allekirjoittajina August Törnqvist ja Herman Hallonblad. Kuva Michael Wideniuksen kokoelmista. Mielenkiintoisena yksityiskohtana setelin arvomerkitä peräti kuudella eri kielellä! Tämä oli sekä turvallisuustekijä että ilmeisesti imagon kohottamiseksi tarkoitettu osoitus Suomen Yhdyspankin kansainvälisyydestä. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Ja sitten saatiin pari tekijää oikein kunnolla kiinni:

04.10.1879 Kaiku no 40

Kiuruweden pankki. Wiime keskiwiikkona käwi kauppias Lehtosen puodissa muuan tuntematon mies kysymässä sokurin ja kahwin hintoja ja hämärän tullessa palasi ostamaan. Tarjoomansa 15 markan seteli epäiltiin vääräksi, ja kauppias Lehtosen onnistui saada miehen poliisikonttoriin. Seteli olikin väärä ja mies ei voinut antaa tyydyttävää selitystä. Otettiin tarkempaa selkoa, jopa waatteista löytyi toinenkin 15 markan seteli ja yksi 100 markan. Eräästä werokuitista, joka oli taskussa, selweni, että mies on talokas Pekka Pekanpoika Rönkö Iisalmen pitäjän Warttisenjärwen kylästä. Hän kertoi tullessa Ouluun muutaman Kiuruweteläisen Adam Lappalaisen kanssa myydäkseen pajunparkkia, waan kun parkit eivät olleet kuiwat, wiettiin ne Kiwiniemen kylään Jaakolan taloon, jossa hän sekä Lappalainen owat pitäneet asuntoa. Lappalainen ei tunnusta tietävänsä asian suhteen niin mitään; sama mies oli wiime vuonna syytetty wäärän rahan kaupittelemisesta; waan wapautettiin edeswastauksesta. Nyt on huomattawa, että markkinain aikana oli muuan luotolaisen kalastajan poika myöskin 15 markan wäärän rahan vastaanottanut ja tämä raha on nähtävästi samaa tekoa kuin Rönköltä tawattu. Wiime vuoden markkinoilta tawatut 100:n markan setelit oliwat sangen törkeää tekoa, ja niin on laita nyt tawattujen 15:n markkastenkin; sanat wäärin kirjoitetut ja osoittaen umpisuomalaisten käsialaa (d on pantu t:n sijaan ja päinwastoin). Mutta Rönköltä otettu 100 markkanen on erinomaisen taitawasta kädestä lähtenyt ja käsiala siinä oikein komea ja kaunis. Setelit owat kaikki Yhdys-Pankin, 100 markkaset harmajia.

Kuva 12. Väärennetyn Suomen Yhdyspankin 100 markan setelin etupuoli. Kuva Pentti Sunin kokoelmista. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Myös sarjanumero 18092358426 on aivan älytön, koska seteleitä tehtiin vain 9 000 kappaletta. Kuva Petri Virolainen. Kuvan muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

Kuva 13. Erkki Borgin kirjassa Suomessa käytetyt rahat (2. painos 1976 sivu 461) kuvatun väärennetyn Suomen Yhdyspankin 100 markan setelin etupuoli. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Myös tämänkin setelin sarjanumero 0 615 460 on hölmö, koska seteleitähän tehtiin vain edellä mainitut 9 000 kappaletta. Kuvan muokkaus Jorma Imppola SeAMK.

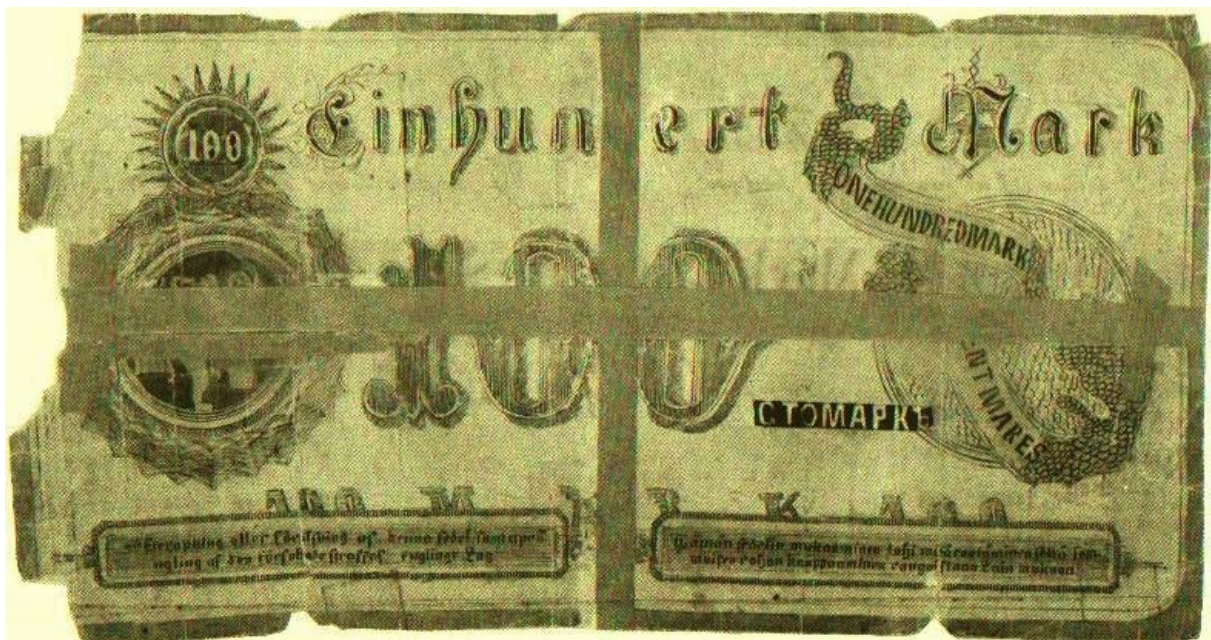
Tuomioitakin asiassa luettiin, tässä uutinen raastuvanoikeuden antamasta ja hovioikeuden vahvistamasta tuomiosta:

31.01.1880 Kaiku no 5

***Wäärän rahan kaupittelemisesta** tuomitsi täkäläinen raastuvanoikeus talokas Pietari Rönkän Iinsalmen pitäjäästä kunnian kadottaneeksi ja maksamaan sakkoa 76 markkaa 80 penniä, jota wastoin talokas Abraham Lappalaisesta Kiuruweden pitäjäästä, jota myös oli syytetty wäärän rahan kaupittelemisesta, kyllä katsottiin syytön olewan luulla hänen jättäneen wäärän wiidentoista markan setelin Rönkälle, jota tämä sitten koetti maksuksi tarjota kauppias Hehkosen puodissa, mutta hänen kieltäessä ei woitu häntä edeswastuuseen tuomita. K. Waasan howioikeus on päätöksen kautta marraskuun 28 p:ltä 1879 hyväksynyt raastuwan-oikeuden päätöksen asiassa.*

Kuva 14. Väärennetyn Suomen Yhdyspankin 100 markkan setelin etupuoli. Kuva Pentti Sunin kokoelmista. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus. Virheiltäkään ei ole välttytty, englanninkielinen teksti on kirjoitettu ONE HUNTRE MARK ja ranskankielisen tekstin CENT MARCS on saanut muodon GENT MARES. Tässä näemme vieraskielisen tekstin edut väärennösten torjunnassa! Myös vasemman reunan medaljongin ”haamu” on hauska. Kuva: Petri Virolainen. Kuvan muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Kuva 15. Erkki Borgin kirjassa Suomessa käytetyt rahat (2. painos 1976 sivu 461) kuvatun väärennetyn Suomen Yhdyspankin 100 markkan setelin taustapuoli. Huomaa tämänkin käsin piirretyn väärennöksen selvä kotikutoisuus Kuvan 10 setelissä esiintynyt ranskankielisen tekstin virhe MARES esiintyy tässäkin setelissä – ilmeisesti molemmat ovat saman taiteilijan kynästä

syntyneet. Laatu on tässä setelissä hieman parantunut aiemman kuvan laatuun nähden. Kuvan muokkaus Jorma Impola SeAMK.

17.01.1880 Tapio no 5

***Wääriä setelirahoja**, 100 markan arwoisia ja pienempiäkin, on markkina-aikana ollut kaupungissamme (Kuopio) liikkeellä. Joku niiden kaupustelija kuuluu kuitenkin joutuneen kápälälautaan.*

10.03.1880 Tapio no 20

***Wääriä setelirahoja** on wiime markkinoilla (Kuopiossa) taaskin ollut liikkeellä. Niinpä oli esim. eräs Pielaweteläinen saanut myödystä hewosestaan pelkkiä wääriä rahoja. Jo wiime Tapiossa löytyy asiasta ilmoitus.*

Kiuruveteläisten kanssa tuli siis olla tarkkana! Ja raha saattoi nopeasti liikkua aitona kädestä toiseen, ennen kuin totuus tuli ilmi, kuten seuraavasta kahdesta uutisesta käy hyvin ilmi:

14.04.1880 Päijänne no 15

*- **Wäärä 100 markan seteli**, "Kiuruweden pankista", on tulla mijahtanut Hyrynsalmellekin. Eräs Ristijärwen mies myynyt Kajaanin markkinoilla hewosensa Kiuruweteläiselle, josta sai rahan, ja osti samalla rahalla talokas Oikariselta hewosen. Tämä tarjoomaan weronmaksusta kruununwoudille, waan nytpä joutui raha takawarikkoon. Niin kertoo Kaiku.*

07.09.1880 Koi no 36

*- **Wäärää rahaa**. Näinä päiwinä keksittiin täällä wäärä yhdyspankin laskuun tehty sadan markan seteli. Sen oli eräs Oriweden mies tuonut ensin nahkuri Salmelalle nahkoja ostaessaan, sieltä joutui se kauppias Marscénille, josta se wiettiin tullitoimistoon, missä wasta raha huomattiin wääräksi. Oriweden mies istuu wankilassa ja asia oli jo wähän esillä eilen raastuwanoikeudessa, mutta jätettiin kuitenkin toiseen aikaan tarpeellisten todistusten puutteessa.*

24.11.1880 Åbo Underrättelser no 321

(Vapaasti ruotsin kielestä käännettynä)

*- **Väärien yksityispankkisetelien kaupittelua**. Oulun raastuwanoikeudessa on piika Sara Pietarila kaupunginfiliaali Gustaf Toppeliuksen virka-avulla syyttänyt renki Johan Ainasojaa ja talollinen Henrik Joentakasta Pidisjärweltä siitä, että vuoden 1880 syyskuun 18. päivä työmies Olof*

Kortetjärven kauppapuodissa, jossa Sara Pietarila oli liikkeenhoitajana, olivat nämä yrittäneen kaupitella hänelle ilmeisen väärää Suomen yhdyspankin 100 markan seteliä.

Raastuvanoikeus totesi päätöksessään 6. 10. 1880 rikoslain 3 § 8 luvun nojalla Ainasojan menettämään kunniansa ja maksamaan sakkoa 76 markkaa 80 penniä, tai maksukyvyttömyyden ollessa kyseessä vaihtoehtoisesti pidettäväksi 12 päivää vankilassa vedellä ja leivällä. Lisäksi hänet veloitettiin korvaamaan Sara Pietilälle todistamisesta 3 markkaa ja lisäksi seitsemälle muulle todistajalle yhteensä 8 markkaa. Joentakanen sitä vastoin, huolimatta raskauttavista asianhaaroista ja ilmeisestä asioiden laadun tietämisestä, jouduttiin vapauttamaan syytteistä, koska hän jatkuvasti kiisti kaiken osallisuutensa tapahtumiin.

Vaasan hovioikeus, jonne asia eteni, on 17. 11. 1880 antamassaan päätöksessä todennut Joentakasen yhtäläillä syylliseksi ja tuominnut tämän samaan rangaistukseen Ainasojan kanssa ja osaltaan korvaamaan Sara Pietariselle ja todistajille tuomitut korvaukset.

Aika miedoilta tuntuvat rangaistukset väärän rahan levittämisestä. Tässä tapauksessa löydettiin 100 markkaa väärää rahaa, jotka selvästi olivat tarkoitettut levitettäväksi - ja rapsuja tuli 76,80 markkaa. Tuomioon liittyi varauma, jonka mukaan maksukyvyttömyystilanteessa on ko. sakko vaihtoehtoisesti sovitettavissa kahdentoista päivän vankilatuomiolla vedellä ja leivällä.

Marraskuussa 1880 pidetyn kokouksen yhteydessä Suomen Yhdyspankin pankkivaltuusto totesi, etteivät ne syytteet, joita useat tuomioistuimet olivat nostaneet väärentäjiä vastaan, olleet kyllin pelottavia, koska y k s i t y i s p a n k k i e n seteleiden väärentäminen ei johtanut sen ankarampaan rangaistukseen ”kuin oli määrätty toisen miehen nimen tahi sinetin poistamisesta, lisäämisestä tai muuttamisesta – ts. neljäkymmenen hopeataalerin sakkoihin, vastaten 76 markkaa 80 penniä, sekä kunnian menetyksen”. Jotta muutos asiantilaan saataisiin, olivat muunlaiset toimet tarpeen.

Yhdyspankin seteleiden ”suosio” väärentäjien ja väärän rahan levittäjien keskuudessa selittyikin juuri tällä seikalla. Suomen Pankin seteleiden väärentämisestä tuli merkittävästi ankarampi tuomio, ja vuosien kuritushuonetuomio tai jopa työleirimatka Siperiaan oli keskeinen osa valtion seteleiden väärentämisestä annettuja tuomioita.

Johtuen jo maanvaivan mittasuhteet saaneesta väärentämisestä – lähinnä tässä artikkelissa esitettyjen Kiuruweden Pankin tuotosten muodossa – Yhdyspankin johto teki asiantilasta johtuen vuonna 1880 päätöksen setelikannan uusimisesta. Uusien setelien tuli olla ulkonäöltään ja valmistustekniikaltaan sellaisia, että niiden jäljentäminen tulisi erittäin vaikeaksi. Uudenmalliset 25

ja 100 markan setelit (15 markan seteliä ei enää ollut mukana, koska Senaatti oli 20. toukokuuta 1880 päätöksellään evännyt Suomen Yhdyspankilta luvan tämän nimellisarvon tuottamiseen) suunnitteli taiteilija Johan Jacob (Jac.) Ahrenberg ja ne painettiin laadukkaana tunnetussa lontoolaisessa Bradbury, Wilkinson & Co. varmuuspainoyhtiössä. Nämä uudet setelit lähetettiin Suomen Yhdyspankin konttoreille syyskuussa 1882. Tämän toisen painoksen seteleiden painosmäärät olivat kaikkiaan seuraavat:

- 25 markkaa 88 700 kappaletta, joista 300 kappaletta on jäänyt lunastamatta.
- 100 markkaa 15 800 kappaletta, joista 31 kappaletta on jäänyt lunastamatta.

Kuva 16. Suomen Yhdyspankin 25 sekä 100 markan (molemmissa allekirjoittajat Anders Johan Rudbäck ja Rudolf Elving) setelit mallia 1882. 25-markkaisen kuva Michael Wideniuksen kokoelmista. Kuvien yhdistely ja muokkaus Jorma Impola SeAMK.

Toisessa mallin 1882 tyyppissä tunnetaan 9 erilaista allekirjoitusparia: vTö/Hje, Lup/???, Lup/Rud Rud/Elv, Rud/Lup, Rud/Sjö, Rud/vTö, Rud/Weg, Weg/Rud, allekirjoitusten kuvat ovat aiemmassa Kuvassa 2.

Seuraavana vuonna kuitenkin vanha meno Kiuruweden Pankin seteleillä sen kuin vain jatkui:

05.03.1881 Tapio no 18 (Kuopio)

- **Wäärää rahaa taas liikkeellä.** *Torstaina iltahämärässä oli eräs nuorukainen myönyt hewosen muhkeaksi herraksi puetulle miehelle. Myöjä oli saanut neljättä sataa markkaa, kolme sadan markan seteliä ja lisäksi pieniä rahoja, mutta näytettyään rahojaan muille, huomattiin satamarkkaset olewan wäärää rahaa; ne kuuluvat olewan aiwan yhtäläisiä kuin ”Siippaisen pankin” setelit, jotenkin hyvästi tehtyjä. Petturin jäljillä luullaan oltawan.*

21.06.1881 Savo no 46

- **Wääriä rahoja,** *luultawasti ”Kiuruweden pankin”, on jälleen tawattu Iin markkinoilla kolmatta sadan markan arwosta.*

01.10.1881 Pohjois-Suomi no 78 (Oulu)

Wääriä rahoja *lienee wiime markkinoilla tawattu ainoastaan yksi 15 markan seteli, jonka muuan Luotolainen oli joltakulta Kestiläläiseltä kalanmyynnistä saanut.*

Eivät lainlaatijatkaan Valtiopäivillä aivan toimettona olleet, ja maaliskuussa 1882 tehtiin asiassa outoa kyllä menestyksetön aloite:

14.03. 1882 Kaiku no 9 (Oulu)

Talonpoikaisäädystä tehdyistä anomuksista mainittakoon vielä.:

Wiime kuun 24 p:nä esitettiin edusm. Tikkasen anomus, että Suomen Yhdyspankin setelien wäärentäjille säädettäisiin sama ede wastaus kuin Suomen Pankin setelien wäärentäjille. Perussyiksi anomukseen mainittiin siinä tuon tunnetun ”Kiuruveden pankin” olemassa-olo, jonka liikettä on waikeata saada lakkautetuksi, kun ei sen hoitajaa nykyisten lainsäännösten mukaan woitu tuomita enempää kuin 76 markan 80 pennin sakkoihin ja kunnian menettämiseen, tämä jälkimmäinen tietysti waan yhden kerran, koskei kunnialtomalta ihmiseltä enää woi kunniaa pois tuomita.

Anomusta puolusti edusm. Riihimäki, Ojanen, Puhakka ja Nyander, jotka lausuiwat että tuommoinen setelinwäärennys woi tuottaa yksityisille tuntuwia wahinkoja, jonka lisäksi siweydellisestäkään suhteesta ei ole hyväää että rangaistusmääräykset rikoksista owat niin helppoja, etteiwät ne woi rikoksien harjoittamista ensinkään estää.

Anomusta wastustiwat taas edusm. Swedberg, Hegerström ja Costiander, arwellen että yhdyspankki itse kai ryhtyy nyt ehdotettuun toimeen, jos se sitä tarpeelliseksi katsoo; paitsi paitsi sitä kuuluu Yhdyspankki aikowan lunastaa kaikki setelinsä, jossa tapauksessa anomus on aiwan tarpeeton. Lippuäänestyksessä anomus hylättiin 28 äänellä 26 vastaan, jota päätöstä vastaan anomuksen tekijä ilmoitti wastalauseen.

Jos alun perin ”Kiuruweden Pankin” seteleiden kurssi vuoden 1878 lopulla 60 markkaa 100 markan setelistä ja 10 markkaa 15 markan setelistä, oli niiden sesonki ajan myötä ja ihmisten tietoisuuden (ja epäluulon) kasvaessa ilmeisesti hiipumassa, koskapa noteerauksetkin olivat heikkenet:

02.05.1883 Hämäläinen no 35

- Wääriä seteleitä. Kokkolasta kirjoitetaan N. Pr:lle että siellä t. k. 19 p:nä wangittiin A. Fredriksson niminen mies, joka eräässä olutkaupassa oli kaupitellut wäärää Yhdyspankin 100 markan seteliä. Sama mies oli myös kahdelle suomalaiselle talonpojalle hewoskaupassa antanut toiselle kaksi ja toiselle neljä samanlaista seteliä. Fredriksson on tunnustanut Kiuruwedeltä ostaneensa 7 wäärää 100 markan seteliä 25 markalla kappaleen.

”Kiuruweden Pankin” seteleiden aika oli auttamatta ohi viimeistään sen jälkeen, kun Suomen Yhdyspankki uusi ilmeisesti juuri mainitun ”kilpailijapankin” toimien takia setelistönsä uusilla, erinomaisen laadukkailla englantilaisen Bradbury, Wilkinson & Co -varmuuspainoyhtiön painamalla mallin 1882 25 ja 100 markan seteleillä. Vuoden 1886 pankkilaki sääti ainoastaan Suomen Pankille oikeuden laskea liikkeelle omia seteleitään, ja Suomen Yhdyspankin lupa tuottaa ja laskea liikkeelle omia seteleitään päättyi 21. toukokuuta 1892 – mikä sattui olemaan Suomen Yhdyspankin perustamisen 30-vuotispäivä. Seteleiden lunastaminen jatkui, ja ne lunastettiin pois liikenteestä ja hävitettiin polttamalla sitä mukaa, kun niitä tuli Suomen Yhdyspankin konttoreihin. Vuonna 1893 oli Suomen Yhdyspankin seteleitä liikkeessä enää noin 130 000 markan arvosta. Lopulta niitä jäi lunastamatta vain 29 365 markan arvosta. Enimmillään oli Suomen Yhdyspankin seteleitä liikkeellä vuonna 1883, jolloin niiden kokonaisarvo oli noin 1,4 miljoonaa markkaa, eli varsin lähellä maksimimäärää 1,5 miljoonaa markkaa.

Lisäksi (lopultakin!) lakia rahan väärentämisestä, mukaamisesta ja liikkeellelaskusta muutettiin huhtikuussa 1894 seuraavasti:

23.04.1894 Suomen Wirallinen lehti no 92

3 §. ...ja jos hän sen teki aikoen panna rahan oikeasta tahi käyvästä liikkeeseen; rangaistakoon kuritushuoneella vähintään kahdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi, taikka, jos asianhaarat owat erittäin lieventävät, kuritushuoneella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.

Jos hän kaupittelee sellaisen rahan; tuomittakoon kuritushuoneelle vähintään kolmeksi ja enintään yhdeksäksi vuodeksi, taikka, jos asianhaarat owat erittäin lieventävät, korkeintaan kolmeksi vuodeksi. Tämän §:n mukaan rangaistukseen tuomittu on myöskin julistettava kansalaisluottamuksensa menettäneeksi.

4 §. Mitä tässä luvussa säädetään setelirahasta, koskekoon myöskin sellaista painettua welkaseteliä, pankinseteliä, tahi haltijalle asetettua arwopaperia, jonka Keisarikunnan, Suuriruhtinaamaan tahi wieraan waltion hallitus, taikka asianomainen waltiopankki, taikka, mainittuin hallitusten luwalla, kunta, yhdyskunta, yhdistys, seura, yhtiö tahi yksityinen henkilö on antanut liikkeeseen.

Painetuksi arwopaperi on katsottawa, waikka antajan nimi, taikka yksityisiä sanoja tahi numeroita onkin kirjoittamalla siihen pantu.

Eli vasta huhtikuussa 1894 tulivat Suomen Yhdyspankin seteleiden väärentäminen tai levittäminen yhtä ankarasti rangaistavaksi kuin Suomen Pankin seteleiden. Aika oli kuitenkin, kuten edellä todettiin, mennyt Kiuruweden pankkiirien ohi viimeistään Yhdyspankin paranneltujen mallin 1882 seteleiden myötä.